

Kerényi Ferenc

Drámairodalmunk kérdései a Pesti Magyar Színházban

Orosz László 80. születésnapjára

[Orosz Lászlót készülök köszönteni. Nem egyszerű feladás, ahogyan kedvenc időszakában, a reformkorban mondták. Az irodalomtörténészt, a tudóst ünnepeljük, a máig legjobb magyar kritikai kiadás elkészítójét? Aki nemzedékekhez hozta és hozza közel a kecskeméti ügyész, Katona József és a niklai nappal-földesúr, éjjel-költő, Berzsenyi Dániel meg a többiek alakját? Közismert szerénysége elhárítaná a szakmai dicséretet. A Tanár Urat köszöntjük első helyen, akiről az a szólásmondás járja Kecskeméten, hogy a város lakossága két részre osztható, tudniillik azokra, akiket tanított és akiket nem, ám az utóbbi hányad törpe kisebbséget alkot? Ezt mindenki tudja, és elég Vele végigsétálni Kecskemét utcáin. A csendes, de megtörhetetlen embert állítsuk példának, akit nagy fenyegetések, a körülvevő kor kisebb-nagyobb megalkuvásai, újabban pedig a feudalizmusba oltott újjazdag csillogások sohasem tudtak befolyásolni? Ezt kinek-kinek magának kell eldöntenie. Marad a tanulmányírás: „természetesen” a szeretett XIX. századból véve tárgyát, és – persze – legyen benne új Katona József-adalék is.]

1837. augusztus 22-én megnyílt a Pesti Magyar Színház, nemzedékek testet öltött vágya-álma, a reformkor nagy, intézményi jelképeinek is egyik legfontosabbja. „More patrio”, magyar módra készült, vitákkal, csatározásokkal, sértődésekkel – de közadakozásból és a saját színháztervét bukni látó Széchenyi István is jegyzett részvényt, bérelt páholyt és továbbította egykori tisztársai adományát a Kerepesi úti építkezés javára. A gróf legfőbb patrónusa, József nádor nem ment el a megnyitó előadásra; igaz, távolléte a Habsburg-imádó, napjainkra is vonatkoztatható utókornak tűnt fel inkább, mintsem a kortársaknak. „Majd ha elkészül a méltó kocsifelhajtó, meghívjuk” – mondták Pest-Pilis-Solt vármegyei táblabírái, és somolyogtak hozzá egyet a bajszuk alatt.

„A jó hazai szokás szerint” azt is jelentette, hogy több figyelem fordult a megajánlásokra, mint a behajtásra; látványosabb volt a falak emelése, mint a színház szellemi felépítése. Ez utóbbira elsősorban a romantikus triász ügyelt: Bajza József 1836-ban, az általa szerkesztett *Kritikai Lapok* VII. kötetében *Dramaturgiai és logikai leckék, magyar színbírálok számára* című nagy vitacikkében – mint afféle magyar Lessing – vázolta a színházról írók feladatait egy olyan időszakban, amikor a kritikusnak egyszerre kellett nevelnie a színházat, a drámaírókat és a közönséget; Vörösmarty Mihály pedig a színháznyitás előtti hetekben-hónapokban közölte az *Athenaeumban*, a triász folyóiratában az *Elméleti töredékeket*, a magyar romantikus dramaturgia alapvetését. Az operakritikák írására készülö Toldy Ferencsel teljes triász és liberális elvbarátaik a templom–iskola–színház intézményhármasságban látták a nemzeti kultúra biztosítékát, elterjesztésének legjobb lehetőségeit. A koncepció kényes pontja a gyakorlatban az eredeti magyar dráma kérdése lett – azaz: a klasszikusok műsoron tartása és a kortárs világszínház válogató mintakövetése mellett sikerül-e a Pest vármegyei színházának egyszersmind a magyar dráma műhelyévé

válnia? Vizsgálódásainkat arra a periódusra szűkítjük, amikor – 1837. augusztus 22. és 1840. augusztus 8. között – a Pesti Magyar Színház jogi értelemben is a vezérvármegye fennhatósága alatt állott. (A körülhatárolásra azért van szükség, mert a játékszint nemzetív emelő XLIV/1840. tc. végrehajtása, a színház tényleges átadása országos kezelésbe egészen 1843-ig elhúzódott.) Új forrásaink pedig elsősorban Pest-Pilis-Solt vármegye levéltárából származnak, ahol a színházat igazgató megyei választmány iratai részben fennmaradtak. (Mai jelzetük: PML, IV. 7-ab.)

Az eredeti magyar dráma lehetőségei ellentmondásos képet mutattak. Mert egyfelől igaz volt, hogy az új színházban a romantikus triász tagjai fontos szerepet kaptak (Vörösmarty Mihály a nyitó egyfelvonásosban, az *Árpád ébredésében* megírhatta érdekegyesítő kulturális programjuk költői változatát; Bajza József pedig 1837/38-ban a színház első igazgatója lett), másfelől azonban komoly problémák sorjázak. Az igazgató fölöttébb korlátozott jogkört kapott az igazgatóválasztmánytól, amelynek megyei urai még az építkezés hátralékos költségeivel birkóztak, a működtetés során pedig legalábbis pénzügyi egyensúlyt szerettek volna, ami a vegyes lakosságú Pest-Budán, a kettős város egyetlen magyar játéknyelvű színházában nem sikerülhetett a szórakoztató zenés műsor részarányának megnövelése nélkül. A drámabírálat is a választmány hatáskörében maradt, az írókat pedig a rendezetlen szerzői jogviszonyok készítették más műfajok felé.

Az utóbbin saját hatáskörben lehetett segíteni addig is, amíg megszületik a művészi alkotások tulajdonjogának törvényi szabályozása. (Noha – sokban a romantikus triásznak köszönhetően – már az 1943/44. évi országgyűlés előtt ott feküdt egy, európai összevetésben is korszerű javaslat, a szerzői jogi törvényre 1884-ig [!] kellett várni.) Az igazgatóválasztmány 1837. december 20-án tárgyalta Vörösmarty beadványát a „drámajutalomról”. December 28-án pedig, Bajza igazgatói aláírásával, már meg is jelent a sajtóközlemény az életbe léptetett „ötödös” rendszerről. A hét pontba foglalt honoráriumszabályozás szerint a szerző az első előadás 1/5, a második és a harmadik előadás szintén tiszta (napi költségek levonása utáni) bevételének 2/5–2/5 hányadát kapta, azaz háromszori színrevitel után egy teljes bevételt. (Az első 1/5 bukás esetén is járt a szerzőnek.) Az új operazene komponistája és a zenés bohózatok írója hasonló díjazásban részesült, míg az operalibrettista és a bohózat zeneszerzője eseti megegyezés alapján kapott részt. A klasszikusok fordítói – azonos szisztémában – a drámaírói jövedelem felét kapták. Eseti elbírálás alá esett, hogy a bemutató bérletes vagy bérletszünetes esetén történjen-e. Az igazgatóság köteles volt a három előadást egy év leforgása alatt kitűzni. A szerző műve kinyomtatását, újbóli eladását csak ezután tehetette meg; a szöveg viszont, amint az Szigligeti *Aba* című drámájának harmadik előadásáról készült, 1839. május 8-i kifizetési bizonylatán olvasható: „...ezennel a’ dráma a’ részvény társaság tulajdonává lett.” (Így bővült a színészektől megvásárolt kötetek alapján Pest vármegye, majd a Nemzeti Színház könyvtára.) A vidéki szintársulatokkal azonban a választmány tulajdonosi minőségben léphetett fel, amint azt az 1839. január 23. és 26. közötti ülés jegyzőkönyve elvként rögzítette: „Az országban létező magyar Színész Társaságok igazgatóságai értesíteni rendeltettek: hogy a’ Pesti magyar Színház fenntartására össze állt részvény társaságtól megbízott választmányi igazgatóság, minden színi darabokat, mik kívántatni fognak, csupán a’ leíratási költségek’ megtérítése mellett, kész kiadni.”

A XLIV/1840. tc. megjelenése után, 1840. november 25-én hat író (Eördögh István, Gaal József, Szigligeti Ede, Beöthy Zsigmond, Kuthy Lajos és Garay János) beadvánnyal fordult immár az országgyűlés színházi kiküldöttségéhez, jobb feltételeket sürgetve, európai példákra hivatkozva. Az 1–3. előadás esetében 1/3–1/3 bevételt kértek, utána pedig „percent”, azaz százalék járna az íróknak, „mikép az külföldi jól rendezett színházaknál divatban van”. Kérték a nyomtatás azonnali lehetőségét, hiszen a vándortársulatok nem

tudnak jogdíjat fizetni. Végül kezdeményezték egy vegyes, írókból (de nem drámaírókból) és színészekből álló drámabíró bizottság felállítását. Az ötödös rendszer azonban csak 1843-ban, Bartay Endre bérlőigazgató alatt változott meg százalékos szisztémára. Az utóbbi témában viszont az írók nyitott kapukat döngettek: 1840. augusztus 9-én megalakult az akadémikusokból és színészekből álló drámabíró bizottság.

A Pesti Magyar Színház lett az egyetlen intézmény, ahol az író tudta, mire számíton. Szigligeti Ede 1840. május 31-i ősbemutatójának, a *Micbán családjának* elszámolása például így festett:

„Jövedelem a’ napi czédula szerint	1000 [váltó] ft
Casino-páholy	25
tudós [.] társaság[i páholy]	10
	<hr/>
	1035

Költség a’ napi czéd[ula szerint]	6 ft 20 kr[a]jcár.]	
Világítás	40	46 ft 20 kr.
	46 ft 20 kr.	988 ft 40 kr.

Mellynek egy ötöde azaz 197 ft 44 kr. [ajcár]. váltóban a’ Szerző Szigligeti úr’ részére írói jutalom fejében assignálódik. Költ Pest június 11. 1840.

Felvettem	Nyáry
Szigligeti	m[anu] p[ro]pria].”

(Akkoriban egy váltóforint 60 krajcárból tevődött össze; „czédulá”-n pedig a napi pénztárbizonylatot értették.)

Ami a megegyezései tételeket illeti, a választmányi jegyzőkönyvekből és iratokból megállapítható, hogy a romantikus nagyoperák szöveggönyveinek fordításáért általában 150 váltóforint járt. Ennyit kapott a szorgalmas Jakab István Halévy *A zsidónő*, Mercadante *Eskü*, Bellini *Beatrice di Tenda* című operájának átültetéséért; Deáky F. Sámuel Donizetti *Szerelmi bájtal* című vígoperájának librettójáért valamivel többet: 162 váltóforint 30 krajcárt. Az 1839. április 29-én bemutatott első magyar vígopera, a *Csel* partitúráját Bartay Endre zeneszerző ajándékba adta – igaz, mindössze két előadást ért meg. Jakab István a szöveggönyvért 200 váltóforintot kapott. Zenés bohózatok, paródiák fordításáért 25 és 100 váltóforint közötti összegek szerepeltek; Munkácsy János az általa írt eredeti, *Tündér Ilona* című zenés tündérbohózatért (négy előadásával bukásnak számított) 1838-ban 30 váltóforintot kapott egy összegben.

Mivel a vármegyei működtetés esztendeiben az igazgatóválasztmány fenntartotta magának a repertoárépítés jogát, ezzel magára vállalta a drámabírálat minden nyűgét is. Az első évben a választmány erre alkalmas, művelt tagjai, Fáy András, Rosty Albert operafelügyelő és Bajza József igazgató bíráltak. A szerzők szerint persze túlságosan lassan, amint azt a *Természet* című folyóirat 1838. évi 26. számában nyilvánosan is felpanaszolták. A választmány azonban megvédte a hármast, sőt, az 1838 júniusában lemondott igazgató, Bajza József további alkalmi drámabírói foglalkoztatását is kérlette. Ennek ellenére a helyzet ekkortól romlott: Bajza távozásával a két másik véleményező sem folytatta a munkát, így (1838. június 29-től) a választmányi tagok egymás között osztották el, két személynek kiadva az olvasandó drámákat. Nyáry Pál vármegyei főjegyző, Balla Endre választmányi jegyző, vagy akár az 1838 augusztusa és 1839 januárja közötti másodelnök, gr. Ráday Gedeon tájékozottak lehetnek közigazgatási és jogi kérdésekben, ám a drámabírálat nem tartozott erős oldalaihoz. (Közülük Nyáry és Ráday rövid ideig

igazgatott is.) A bíráló zsinórmértéke a „színi hatás” lett, azaz a várható közönségsiker és bevétel. Normális ügymenet esetén a választmányi olvasás és az eredmény jegyzőkönyvezése általában egy-másfél hónapot vett igénybe. Voltak persze szélsőséges esetek is. Beöthy Zsigmond ajándékba adott *Jurista és kisleány* című egyfelvonásos vígjátékát – ezt tekinthetjük minimumnak – egy hét alatt elfogadták (1838. november 14–22.), sőt, 1839. január 24-én már be is mutatták. Ugyanennek a szerzőnek viszont csaknem három hónapot kellett várnia (1838. július 18. – október 10.), hogy *Ludas Matyi* című bohózatát és *Csáb* című szomorújátékát – „kevés színi hatást eszközölhetnek” – elutasítsák.

A drámák választmányi elfogadása után kerülhetett sor a szöveg cenzúráztatására, ami általában újabb egy-másfél hónapot jelentett. A választmány 1838. november 12-én fel is hatalmazta Rádayt, tárgyaljon gr. Pongrácz János könyvvizsgálóval, hogy havi egy darabnál többet cenzúrázzon, amit az meg is ígért. Itt is voltak cifra esetek. Nem tudjuk, Kuthy Lajos mikor nyújtotta be *Fehér és fekete* című, a négerkérdést tárgyaló és a 17. század végi Magyarországon játszott drámáját. A választmány 1838. október 10-én elfogadta, mivel „az teljes színi hatást ígervén, magát fenntartó darabnak látszik”. Pongrácz gróf helytartótanácsos, a szöveg cenzora november 14-én visszaküldte átdolgozásra; a javított változattól újabb részleteket törölt, majd 1839. január 4-én engedélyezte az immár Franciaországba áthelyezett darabot. (Ősbemutatója 1839. február 19-én volt; három előadást ért meg.)

Az 1837. augusztus 22. és 1840. augusztus 8. között (e napon jelent meg a színlap fejlődésében először a „Nemzeti Színház” megnevezés, Erkel Ferenc első operájának, a *Báthori Mária*nak ősbemutatóján) – Bartay említett vígoperáját is számolva – 31 ősbemutatót tartottak. Folytatódott tehát az új színház körül az a jótékony pezsgés, amely már a várszínházi évek alatt elkezdődött, és amely 1835. november 29-én, a Pesti Drámaírói Egyesület megalakulásával folytatódott. Hat alapító tagjuk közül Szigligeti Edének nyolc bemutatója volt (*Vazul, Gyászvitézek, Pókaiak, Aba, Rontó Pál, Romilda, Cillei Frigyes, Micbán családja*); de volt premierje Kunoss Endrének is (*Istenítélet*, 1839. ápr. 8.); bemutatóra várt Garay János elfogadott *Báthory Erzsébet* című darabja is (1840. augusztus 9-én került színpadra); Vajda Péter pedig mint fordító volt jelen a másikon (Shakespeare *Lear király*ának és Dumas *Caligulájának* átültetőjeként). Az idősebb, beérkezettnek számító írók közül két ősbemutatót jegyzett Vörösmarty Mihály (*Árpád ébredése, Marót bán*), egyet Fáy András és Nagy Ignác (*Közös ház, illetve Egyesüljünk!*), „másfelet” Jósika Miklós (*Adorjánok és Jenők, Ecsedi tündér* – az utóbbit társszerzőként). Bár Szigligeti feljövőben van a tárgyalt időszakban, e periódus sikerszerzője mégis Gaal József, akinek új darabjai közül a *Szerelem és champagnei* című vígjáték mindössze négy előadást ért meg, teljességgel megbukott az egyszer játszott *Szvatopluk* című történelmi dráma és a *Tatárjárás* című bohózat, a Jósikával írt *Ecsedi tündér* se dicsekedhetett kétszeri színre kerülésével – ám a *Peleskei nótárius* című tündérbohózata (Thern Károly zenéjével) a tárgyidőszakban 18 előadást ért meg (az ősbemutató 1838. október 8-án volt). A komponista 250 váltóforint honoráriumot kapott a muzsikáért, és ezt a darabot érte a megtiszteltetés, hogy Török Gábor, Arad vármegye másodispánja elkérte, amire – íme, ismét a szerzői jogdíj-törvény hiánya! – a választmány azt határozta, hogy „...oda adatik, de úgy hogy egy évig semmi féle társaságnak sem adassék át, a’ leiratási költségek pedig Török Gáboréi lesznek.” (Az 1838. december 8-i ülés jegyzőkönyvéből.)

A bírálók természetesen nagyszámú szöveget el is utasítottak. Jó néhánynak szerzőjét sem ismerjük. A fiatal Beöthy Zsigmond nem adta fel: *Még egy Ludas Matyi* címmel írt bohózatot, de ezt is elhárították (a téma Balog István dramatizálásában sikerrel jelen volt a színpadon), akár *Kóbor Istók* című négyfelvonásos bohózatát. Éliás István ügyvéd találékonyága is kárbaveszett: 1838 szeptemberében egyszerre fizetett be 12 forint 30 krajcárt a színház építési hátralékának törlesztésére – és nyújtott be *Czecília, vagy a tatárok Vác alatt* címen egy vitézi szomorújátékot, de mivel „az kevés színi hatást ígervén,

nem reménylhető, hogy a' jobb darabok közt fönt tarthassa magát", visszaküldetett a szerzőnek. Van adat opera elutasítására is, ami azért érdemel figyelmet, mert a vármegyei igazgatóválasztmány minden eszközzel igyekezett bővíteni az operaműsort, hogy arisztokrata és német nyelvű közönségének kedvezzen. (Ez az „operaháború” vezetett Bajza igazgatói lemondásához.) Ludwig Schindelmeisser, a pesti Német Színház másodkarmestere hiába ajánlotta fel, hogy operát írna Charlotte Birchpfeiffer lejátszott, Vörösmarty által megsemmisítő kritikával illetett vitézi játékból, a *Szapáry Péter*ből – a választmány nyugodtan írhatta, hogy: „A' bent foglalt tárgy semmi jövedelmet nem ígérve, az ajánlat el nem fogadtatott...”, hiszen az ellendarab, Vörösmarty *Marót bánja* már hónapok óta műsoron volt. Ám csak három előadása volt négy hónap alatt: a török téma valóban kimerült. (A komponista anyaszínházának írta meg az operát; a németek öt év alatt tízszer játszották.)

Minden hátráltató tényező dacára (szerzői jogi törvény hiánya, szakszerűtlennek tűnő bírálat, a zenés műsor favorizálása), azt kell látnunk, hogy néhány területen sikerült előre lépni. Nem találtuk nyomát, hogy valóban értékes szöveget a bírálók elutasítottak volna; megteremtődött annak mennyiségi lehetősége, hogy a szerzők – színpadi rutinra szert tévén – sikeres és értékes műveket is alkossanak. Erre a legtöbb esélye a színház tagjának, Szigligeti Edének volt, aki már ekkor kitűnő színpadi érzékkel (és nagy emberismerettel) rendelkezett. 1839. január 26-án visszavonta előző este megbukott *Rontó Pál* című bohózatát átdolgozásra, kérve a zeneszerző, Thern Károly kifizetését, saját honorálását pedig az új változat sikerétől tette függővé, azaz az első előadásért mindenképpen járó 1/5 jövedelmet sem vette föl. Kétségtől tekintélyes összegtől esett el (a bukott előadás is többet hozott, mint a *Peleskei nótárius* bemutatója), de itt már a hivatásos drámaíró öntudata (és hosszabb távú érdeke) szólalt meg. Másfél hónappal később viszont hasonló határozottsággal kérte az önhibáján kívül elmaradt harmadik előadás 2/5 jövedelmének kifizetését, közben ugyanis megkezdte a darab kinyomtatását. (Az első esetben: az átdolgozás nem készült el; a másodikban a választmány május 1-re tűzte ki a harmadik előadást és tudomásul vette a párhuzamos kinyomtatást.)

A másik előremutató jelenség: a színészi jutalomjátékok és az eredeti bemutatók egyre szervesebb kapcsolata. A vezető művészek jutalomjátékát szerződésük rögzítette; az este nettó bevételének fele őket illette. Azt már Bajza igazgatása alatt (az 1838. február 18-i igazgatóválasztmányi ülésen) tisztázták, hogy színész nem kérhet operát vagy énekesjátékot jutalomjátékokra, és csak máshol már játszott darabot választhatott magának. (Szentpétery Zsigmond ugyanis – a nagyobb bevétel reményében – Auber *Fra Diavolo* című vígoperáját, Laborfalvi Róza pedig a *Béla futása* című Ruzitska-énekesjátékot kérte.) A színészek figyelme ezért az eredeti bemutatók felé fordult; helyzetüket javította, hogy – Szigligeti Ede ismételt kérvényezése nyomán – a szerzői 1/5 jövedelmet nem az ő 50%-ukból, hanem az igazgatóságot illető bevételből fizették ki. Így nem alakult ki érdekellentét a drámaírók és a színészek között. Bartháné a *Peleskei nótárius* ősbemutatóját segítette; férje, Bartha János Szigligeti darabjaira, a *Gyászvitéz*ekre és a *Rontó Pál*ra vállalkozott; Megyeri Károly Gaal József *Tatárfutása* mellett döntött; Lendvayné jutalomjátéka az *Ecsedi tündér* lett. A társulat intrikusa, Fánscy Lajos a *Szvatopluk*ban lépett fel; Szerdahelyi József, a közkedvelt énekes színész a *Halley üstököse* című Hazucha-bohózatnak nemcsak jutalmazottja, de zeneszerzője is volt. Szentpétery Zsigmond 1839. április 16-án a megbukott *Visegrádi kincskeresők* (Hazucha Ferenc bohózata, Rózsavölgyi Márk zenéjével) egyetlen előadásának jutalmazottja volt; ennek ellenére ősszel, szeptember 23-án azt kérte, hogy októberi jutalomjátékára – új, elfogadott darab nem lévén – újra eredeti művet, Balog István *Ludas Matyiját* választhassa, a bohózat harmadik előadását, mivel „ez hitelét már kivívtá”.

A harmadik mozzanat a kapitalista üzemszerűség felé haladó színház világában: noha, mint említettük, a drámaírók és -fordítók kevesellték javadalmazásukat, a szabályozott honorálás következtében a szorgalmas tollforgatók anyagilag sem jártak rosszul. 1838. május 4. és 1839. március 16. között Jakab István csak operák és zenés bohózatok fordításából 595 váltóforintot keresett. Szigligeti az *Aba* második előadásáért 48 forint 26 4/5 krajcárt kapott, a harmadikért 27 forint 2/4 krajcárt. (Az első előadásnak csak bruttó bevételét ismerjük, de 70 forint körüli 1/5-ös jövedelmet feltételezhetünk.) Miközben az 1839/1840. évadban havi fizetése 75 váltóforint volt a színházban.

A még játszott, de már elhunyt írók közül Dugonics András (*Bátori Mária*, 1838), Bárány Boldizsár (*Sajdár és Rurik*, 1837) került színpadra – Kisfaludy Károly és Katona József mellett. Őutánuk semmi „drámajutalmat” nem kellett fizetni. A helyzet fonák voltát az állandó pénzzavarral küzdő, emiatt folyamatosan takarékoskodni kényszerülő vármegyei igazgatás nem ismerte föl, ám az 1840-es években történtek lépések legalább gesztusok gyakorlására. 1844 februárjától (Kisfaludy Károly február 5-én született) a Nemzeti Színház minden évben a születésnapja táján egy előadást az ő emlékének szentelt, és bevételét az emléket ápoló Kisfaludy Társaságnak utalta át; a *Bánk bán* igazi diadala idején pedig az 1845. november 29-i, harmadik előadás jövedelmét a Katona családnak továbbították Kecskemétre.

Vizsgált időszakunkba esett a *Bánk bán* 1839. március 23-i előadása, bemutatója az új színházban; jelenlegi ismereteink szerint ez a dráma nyolcadik előadása (Kassa, Kolozsvár, Budán háromszor, Debrecen, Miskolc után). 1976-ban, egy tanulmány keretében közöltük ugyan a nézők helyfajta szerinti megoszlásának adatsorát, ám az előadás teljes bevételének formanyomtatványa és kéziratos költség számlája egészében most kerül először a nyilvánosság elé. (*A formanyomtatvány állandó rovatait kurzívával jelöltük.*)

„A 'pesti magyar színház” 506 Szám.

J ö v e d e l m e

1839 Martius 23-dikán adatott Bánk-bán című játékból.

	Kézbe adatott	mennyiség	egyesen		összesen	
			váltó pénzben			
			<i>f</i>	<i>xr</i>	<i>f</i>	<i>xr</i>
Földszint	315	1	—	—	315	—
Második emelet	59	—	40	—	39	20
Karzat	312	—	15	—	78	—
Katonai	—	—	—	—	—	—
Zártszék földszint	48	—	30	—	24	—
Zártszék első emeletben	—	2	30	—	—	—
Zártszék második emeletben	4	—	40	—	2	40
Földszinti és első emeleti páholy	15	8	—	—	120	—
Második emeleti páholy	—	6	—	—	—	—
Összesen	—	—	—	—	579	—
Lehúzáván a' költséget	—	—	—	—	45	31
Marad	—	—	—	—	533	29
Napi költség						
Világosítás			—	—	—	—
Örök			—	—	2	—
Szükséges eszközök			—	—	43	31
Összesen			—	—	45	31

az az 533 for[int]. 29 kr[ajcár]. váltó

Balog [István] színházi titoknok Gerenday József m[aga] k[ezével]. Pénztárnok”

A páholyokat négyszemélyesnek számolva, az előadást eszerint 798 néző látta, ami – a Pesti Magyar Színház 2400 fő körüli befogadóképességét tekintve – harmadháznak számít; a *Bánk bán* átütő sikere még váratott magára.

A színészeti választmány iratai között fennmaradt a „Szükséges eszközök” 43 váltóforint 31 krajcárjának részletezése is. Áttekintése nemcsak a színházi üzemmenet technikai részletei miatt érdekes a mai olvasó számára, hanem például az is kiderül belőle, milyen eszközök segítségével mimelték a színpadon az Árpád-kori királyi lakomát.

„A Pesti Magyar Színházban szükséges Eszközök
1839 Martz[ius] 23^{-án} adatott Bánk Báán [!]

	f[orint]	x[krajcár]
Kéményseprő	—	30
6 ff [font] gyertya a luszterekbe és Karostartokba	4	—
2 1/2 [font] gyertya a Szobákba	1	40
1 Káplár a 30x12 legény a 15x	3	30
1 nagy abrosz mosatás	—	24
Czin edényekért 1 parterbilét [földszinti jegy]	1	—
30 alma a 2x	1	—
3 itze bor a 20x	1	—
Conto N[umer]o 1 Papiros	4	54
Conto no 2 heti apróság a' légszeszhez	5	36
Conto no 3 egész holnapi üvegek a' légszeszhez.	19	36
3 üveg Tokajer eltört	—	18
az az negyven három forint és 31x váltó összesen	43	31

Komlóssy [Ferenc színházgazda = gondnok]”

A *Bánk bán* fogadtatása és utóélete szempontjából ez az előadás megosztó hatású volt. A Melindát játszó Lendvayné emlékezéseiből tudjuk, hogy Petur (erősen cenzúrázott) hazafias tirádáit a karzat megéltjezte, a földszint közönsége viszont hallgatásba burkolódzott. Az igazi sikert – és ez már az 1840-es évek demokratizmusának előjele – Tiborc keservei váltották ki. A páholyközönség véleményét viszont Széchenyi István jegyezte föl naplójába: „Bánk bán. – Felfoghatatlan, hogy a kormány hogy engedhet ilyen esztelenséget játszani. – Rossz, veszedelmes tendencia –”

Most, az igazgatóválasztmány iratai között kezembe akadt egy olyan táblázatos kimutatás, amely a bemutatók fogadtatását is rögzíti; a „tettett” minősítéstől (Szigligeti: *Pókaiak, Aba, Romilda*) a „kétes szerencsével” esetein át (Jósika: *Adorjánok és Jenők*, Kuthy: *Fehér és fekete*) a „meg ~ elbukott” számos példájáig, sőt, az „elbukott csúfosan” minősítésig (Hazucha: *Visegrádi kincskeresők*). A kimutatásban a *Bánk bán* is szerepel:

„Hónap	Nap	Színmű czime	minemüésege	észrevételek
...Martzius	23.	Bánk bán	eredeti	eltiltatott.”

Szom[orú játék
5 f[el]v[onásban].

Eddig úgy tudtuk, a dráma 1845. évi újracenzúrázására a könyvvizsgáló hivatal átszervezése miatt került sor. Bár Orosz László mindig is kétségeinek adott hangot, miként volt lehetséges, hogy az 1819-ben eltiltott szöveg Budán, majd Pesten színre kerülhetett, ráadásul minden látható affér nélkül. (Igaz, sem az 1835., sem az 1839., sem az 1845. évi cenzúrapéldányt nem ismerjük.)

Íme, egy újabb, további kutatásokat igénylő „Katona-titok”. Adja Isten, hogy Orosz László, ünnepeltünk még sokáig ilyenek megoldására fordíthassa idejét, erejét!